

Algebra grupy Poincare składa się z 10-ciu generatorów: 3 generatorów pchnięć K^i , 3 generatorów obrotów J^i oraz 4 generatorów translacji $P^0 = H$ i P^i , gdzie $i = 1, 2, 3$. Generatory translacji reprezentować można przez pochodne,

$$P^0 = i\partial/\partial t, \quad P^i = -i\partial/\partial x^i. \quad (1)$$

Dowolną właściwą¹ transformację Poincare można zapisać w postaci

$$e^{i\theta^i J^i + i\eta^i K^i + iHt - ix^i P^i}, \quad (2)$$

gdzie generatory spełniają następujące relacje komutacyjne

$$\begin{aligned} [J^i, J^j] &= i\epsilon^{ijk} J^k, & [J^i, K^j] &= i\epsilon^{ijk} K^k, & [K^i, K^j] &= -i\epsilon^{ijk} J^k, \\ [H, J^i] &= 0, & [H, K^i] &= iP^i, & [J^i, P^j] &= i\epsilon^{ijk} P^k, \\ [P^i, K^j] &= iH\delta^{ij}. \end{aligned} \quad (3)$$

Algebrę tę można zapisać w sposób kowariantny

$$\begin{aligned} [P^\mu, P^\nu] &= 0 \\ [P^\mu, M^{\rho\sigma}] &= (-i)(\eta^{\mu\rho} P^\sigma - \eta^{\mu\sigma} P^\rho) \\ [M^{\mu\nu}, M^{\rho\sigma}] &= (-i)(\eta^{\nu\rho} M^{\mu\sigma} - \eta^{\nu\sigma} M^{\mu\rho} - \eta^{\mu\rho} M^{\nu\sigma} + \eta^{\mu\sigma} M^{\nu\rho}). \end{aligned} \quad (4)$$

Składowe antysymetrycznego tensora $M^{\mu\nu}$ związane są z J^i i K^i następująco²: $K^i = M^{0i}$, $J^k = \frac{1}{2}\epsilon^{klm} M^{lm}$. Operatorami Casimira dla algebry Poincaré są:

1. $P_\mu P^\mu =: P^2$
2. $W_\mu W^\mu =: W^2$, gdzie W^μ jest wektorem Pauli–Lubanskiego (jest to relatywistyczne uogólnienie wektora spinu): $W^\mu := \frac{1}{2}\epsilon^{\mu\nu\rho\sigma} P_\nu M_{\rho\sigma}$.

Gdy $m^2 = P^2 \neq 0$

to w układzie spoczynkowym masywnej cząstki

$$\begin{aligned} P_\mu &= (m, \vec{0}) \\ W^2 &= -m^2 \vec{J}^2, \quad \vec{J} = (M^{23}, M^{31}, M^{12}) \\ \vec{J}^2 &= s(s+1). \end{aligned} \quad (5)$$

¹Tzn transformację deformowalną w sposób ciągły do transformacji tożsamościowej

²Pomijamy orbitalną składową tensora momentu pędu, która ma postać $M^{\mu\nu} = x^\mu P^\nu - x^\nu P^\mu$, $P^\mu = i\partial^\mu$.

Dodatkowymi liczbami kwantowymi numerującymi stany wewnątrz reprezentacji o ustalonych m i j są składowe pędu p^i oraz wartości własne λ operatora skrętności $\hat{\lambda} = \vec{J}\vec{p}/|\vec{p}|$. Operator skrętności komutuje ze składowymi pędu.

Konstruowanie reprezentacji algebry Poincare' w przypadku masywnym staje się proste, jeżeli weźmie się pod uwagę izomorficzność algebry $SO(1, 3)$ i algebry $SU(2) \oplus SU(2)$. Izomorficzność tę widać, gdy zdefiniuje się niehermitowskie kombinacje generatorów K^i i J^i

$$J_{\pm}^i = \frac{1}{2} (J^i \pm i K^i). \quad (6)$$

Operatory te spełniają związki

$$\begin{aligned} [J_{\pm}^i, J_{\pm}^j] &= i\epsilon^{ijk} J_{\pm}^k, \\ [J_{-}^i, J_{+}^j] &= 0. \end{aligned} \quad (7)$$

Reprezentacje o określonych $j_{\pm}$ oznaczamy przez (j_{+}, j_{-}) . Nietrywialnymi reprezentacjami o najniższym, równym 2, wymiarze są $(1/2, 0)$ i $(0, 1/2)$. Pozostałe reprezentacje można znaleźć, tak jak dla algebry $SU(2)$, przez tensorowanie tych reprezentacji spinorowych. Na przykład, $(1/2, 0) \otimes (0, 1/2) = (1/2, 1/2)$, gdzie ta ostatnia reprezentacja jest reprezentacją zawierającą wektor i skalar względem obrotów, to znaczy wektor względem transformacji Lorentza.

Spinory $(1/2, 0)$ nazywamy spinorami lewymi, a spinory $(0, 1/2)$ – prawymi. Spinor Dirakowski jest sumą prostą reprezentacji $(1/2, 0)$ i $(0, 1/2)$, $\psi = (1/2, 0) \oplus (0, 1/2)$, ponieważ ta suma jest najmniejszą reprezentacją, która jest niezmiennicza względem parzystości przestrzennej, P . Łatwo sprawdzić, że P zamienia J_{+}^i na J_{-}^i i odwrotnie. W reprezentacji Weyla dla spinorów Diraka, górna, wyrzutowywana przez $P_L = (1 - \gamma^5)/2$, połowa spinora transformuje się jak $(1/2, 0)$, zaś dolna połowa, wyrzutowywana przez $P_R = (1 + \gamma^5)/2$, transformuje się jak $(0, 1/2)$.

W reprezentacji Weyla dla macierzy Diraka generatory obrotów i pchnięć wyglądają następująco

$$J^i = \begin{pmatrix} \sigma^i/2 & 0 \\ 0 & \sigma^i/2 \end{pmatrix}, \quad (8)$$

$$K^i = -i \begin{pmatrix} \sigma^i/2 & 0 \\ 0 & -\sigma^i/2 \end{pmatrix}, \quad (9)$$

gdzie σ^i , $i = 1, 2, 3$, są macierzami Pauliego.

W tej reprezentacji $\gamma^5 = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$, $\gamma^0 = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$.

W reprezentacji Diraka $\gamma^5 = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$, $\gamma^0 = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$.

Często przydatny okazuje się następujący związek: $e^{i\vec{r}\vec{\sigma}} = \cos(r) + i\frac{\vec{r}\vec{\sigma}}{r}\sin(r)$, gdzie $r = |\vec{r}|$, zaś σ^i to macierze Pauliego.

W przypadku reprezentacji bezmasowych, $m = 0$, sytuacja jest nieco bardziej złożona.

Dla cząstki bezmasowej możemy przejść do układu odniesienia, w którym czteropęd cząstki przyjmuje postać $p^\mu = (p, 0, 0, p)$, $p \geq 0$. W tym układzie składowe czterowektora spinu (czterowektora Pauliego-Lubanskiego) przyjmują postać

$$\begin{aligned} W^1 &= (J_{02} - J_{23})p = -(K^2 + J^1)p \\ W^2 &= (J_{13} - J_{01})p = (K^1 - J^2)p \\ W^0 &= W^3 = -pJ_{12} = -pJ^3. \end{aligned} \quad (10)$$

Łatwo sprawdzić, że zachodzą następujące relacje komutacyjne

$$\begin{aligned} [W^0, W^1] &= -ipW^2 \\ [W^0, W^2] &= ipW^1 \\ [W^1, W^2] &= 0. \end{aligned} \quad (11)$$

Aby upodobnić tę algebrę do algebry $SU(2)$ (algebry obrotów), której reprezentacje dobrze znamy, zdefiniujemy operatory podnoszące i obniżające $\lambda_\pm$ oraz operator wagowy λ

$$\lambda_\pm = W^1 \pm iW^2, \quad \lambda = -\frac{1}{p}W^0 = +J^3 = \frac{\vec{p}\vec{J}}{|\vec{p}|}, \quad (12)$$

które spełniają relacje komutacyjne

$$\begin{aligned} [\lambda_\pm, \lambda] &= -(\pm\lambda_\pm) \\ [\lambda_+, \lambda_-] &= 0. \end{aligned} \quad (13)$$

Jak widać, operatorem wagowym, którego wartości własne są podwyższane i obniżane przez operatory $\lambda_\pm$, jest operator skretności.

Algebra (13) jest algebrą ruchów w 2-wymiarowej przestrzeni Euklidesowej, oznaczaną zazwyczaj przez E_2 (dwie translacje $\lambda_\pm$ i obrót λ). Operatorem Casimira dla algebry (13) jest operator $A = \lambda_+\lambda_-$. Ponieważ składowe czterowektora W^μ

są rzeczywiste, to operator A jest hermitowski i ma rzeczywiste wartości własne. Można wybrać jako bazę w przestrzeni Hilberta stany, które są stanami własnymi A i λ (podalgebra Cartana algebry E_2 jest 1-wymiarowa). Niech $\lambda u(A, \mu) = \mu u(A, \mu)$. Wtedy $[\lambda_+, \lambda]u(A, \mu) = -\lambda_+ u(A, \mu)$, co oznacza, że

$$\lambda (\lambda_+ u(A, \mu)) = (\mu + 1)\lambda_+ u(A, \mu), \quad (14)$$

co z kolei oznacza, że

$$\lambda_+ u(A, \mu) = a_+(\mu)u(A, \mu + 1). \quad (15)$$

Podobnie

$$\lambda_- u(A, \mu) = a_-(\mu)u(A, \mu - 1). \quad (16)$$

Ponieważ

$$\langle A, \mu' | \lambda_+ | A, \mu \rangle^* = \langle A, \mu | \lambda_- | A, \mu' \rangle, \quad (17)$$

i powyższe elementy macierzowe nie znikają tylko dla $\mu' = \mu + 1$, to zachodzi równość $a_+^*(\mu) = a_-(\mu + 1)$. Z kolei

$$\lambda_+ \lambda_- u(A, \mu) = \lambda_- \lambda_+ u(A, \mu), \quad (18)$$

skąd wynika równość $a_-(\mu)a_+(\mu - 1) = a_+(\mu)a_-(\mu + 1)$. Dlatego, dla każdego μ otrzymujemy

$$\begin{aligned} |a_+(\mu - 1)|^2 &= |a_+(\mu)|^2 \\ |a_-(\mu)|^2 &= |a_-(\mu + 1)|^2. \end{aligned} \quad (19)$$

Ponieważ wszystkie stany w danej reprezentacji otrzymujemy przez wielokrotne działanie operatorami $\lambda_{\pm}$ na pewien stan początkowy, to dla wszystkich stanów w reprezentacji nieprzywiedlnej $|a_+| = \nu_+$ i $|a_-| = \nu_-$ dla pewnych ustalonych rzeczywistych ν_- i ν_+ . Ponadto, $a_+^*(\mu) = a_-(\mu + 1)$, zatem $\nu_- = \nu_+ = \nu$.

Możliwe są dwa przypadki:

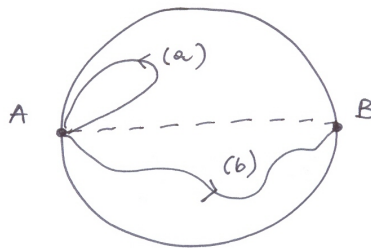
- $\nu \neq 0$ – w tym przypadku nie ma żadnych ograniczeń na dozwolone wartości ν i μ i otrzymujemy nieskończenie wymiarowe reprezentacje. Nie znamy realizowanych w przyrodzie stanów fizycznych, którym te reprezentacje mogłyby odpowiadać.
- $\nu = 0$ – reprezentacje nieprzywiedlne są jednowymiarowe. Odpowiadają one na przykład stanom fotonów i grawitonów. W teoriach niezmienniczych względem $\mathcal{CPT}$ najmniejszą reprezentacją, która jest niezmiennicza względem $\mathcal{CPT}$, jest reprezentacja dwuwymiarowa, która jest sumą prostą reprezentacji o skrętnościach μ i $-\mu$ (pod działaniem $\mathcal{CPT}$ $\lambda \rightarrow -\lambda$). Fizyczne fotony, bezmasowe neutrina i grawitony utożsamiamy z takimi właśnie dwuwymiarowymi reprezentacjami.

Okazuje się, że skrętność μ jednowymiarowych reprezentacji bezmasowych jest skwantowana. Skrętność jest generatorem obrotów wokół kierunku $\vec{p}$. Zatem pod działaniem obrotu o kąt 2π stan skrętnościowy zmienia się o fazę

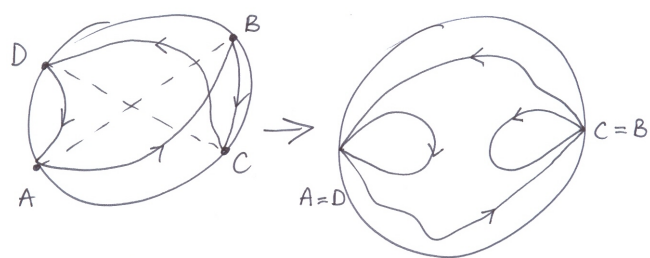
$$|\mu\rangle \rightarrow e^{i2\pi\mu}|\mu\rangle. \quad (20)$$

Analiza struktury grupy obrotów prowadzi do wniosku, że $2\pi\mu = k\pi$, $k \in \mathcal{Z}$, zatem $\mu = \frac{k}{2}$, $k \in \mathcal{Z}$.

Argumentacja przebiega następująco. Obroty w trzech wymiarach można scharakteryzować przez podanie kierunku $\vec{n}$ i kąta $\phi \leq \pi$. Wszystkie obroty można zatem przedstawić jako trójwymiarową kulę o promieniu π – wielkość kąta obrotu odpowiada w tym obrazie odległości od środka kuli. Ale obroty o kąt π wokół kierunku $\vec{n}$ i $-\vec{n}$ prowadzą do tej samej konfiguracji przestrzennej, trzeba je zatem utożsamić. Zatem punkty A i B na rysunku 1 oznaczają to samo przekształcenie, ale cykle (a) i (b) nie dadzą się na siebie przekształcić w sposób ciągły. Wykonanie po kolei wszystkich przekształceń wzdłuż drogi (a) musi dać w wyniku przekształcenie tożsamościowe, I . Natomiast wykonanie po kolei przekształceń wzdłuż drogi typu (b) daje w wyniku przekształcenie P , które przekształceniem tożsamościowym być nie musi. Natomiast trzeba zauważyć, że złożenie dwu dróg typu (b), na przykład (b) i (b') z rysunku 2, daje się zdeformować do drogi typu (a). Zatem $P^2 = I$. Ponieważ w przestrzeni 1-wymiarowej P musi być liczbą zespoloną o module 1, to $P = e^{i\pi}$ lub $P = e^{i2\pi}$. Oba wybory są dopuszczalne. W szczególności, wybór pierwszej z tych możliwości oznacza, że dopuszczalnymi wartościami wielkości $2\pi\mu$ są oprócz całkowitych wielokrotności 2π również całkowite wielokrotności π . Stąd stanom fizycznym mogą odpowiadać połówkowe wartości skrętności. Stany o połówkowych skrętnościach opisują fermiony.

Rysunek 1: Obroty A i B są tymi samymi przekształceniami w przestrzeni konfiguracyjnej, lecz zamkniętych dróg (a) i (b) nie można w sposób ciągły przekształcić na siebie.

Rysunek 2: Złożenie dwu dróg typu (b) jest drogą typu (a) (cyklem ściągającym do punktu).